

Nr 43

Utlåtande i anledning av motioner angående skyddet för Smålands Taberg.

Till jordbruksutskottet har hänvisats följande av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I: 42 av herr *Bengtson* samt II: 46 av herrar *Magnusson* i Nennesholm och *Johansson* i Skärstad vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning i syfte att åstadkomma ett varaktigt skydd för de natur- och kulturvärden som Smålands Taberg representerar,

dels de likalydande motionerna I: 926 av herr *Göran Karlsson m. fl.* samt II: 1098 av herr *Sterne m. fl.* vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om att erforderliga åtgärder vidtages genom lagstiftning, eller på annat sätt, för att skydda Taberg med dess oskattbara och säregna natur.

Utskottet har inhämtat yttranden över motionerna från statens naturvårdsverk, länsstyrelsen i Jönköpings län, gruvrättsutredningen och AB Smålands Taberg. Se bilaga till detta utlåtande.

Utskottet. I föreliggande motioner hemställs om åtgärder i syfte att åstadkomma skydd för Smålands Tabergs natur- och kulturvärden. Motionärerna framhåller att berget är unikt ur naturvårdssynpunkt och att hundratusentals människor besöker platsen årligen. Det erinras i motionerna om att gruvdrift förekommit vid Smålands Taberg under fem sekler fram till år 1955. Malmbrytningen har främst skett för att utvinna järn. Malmen innehåller även titan och vanadin. Gruvrättsinnehavaren, AB Smålands Taberg, förbereder enligt motionärerna f. n. ett återupptagande av brytningen för att utvinna vanadin. I remissyttrande som avgetts av bolaget bekräftas att undersökningar pågår angående fortsatt brytning av framför allt vanadin men även järn och titan ur ifrågavarande fyndighet.

I motionerna I: 42 och II: 46 anförts att Smålands Taberg f. n. utgör ett landskapskyddsområde. Motionärerna påpekar dock att detta inte utgör något effektivt hinder för framtida gruvbrytning. Ett varaktigt skydd bör enligt motionärernas mening lättast och effektivast åstadkommas om berget och dess närmaste omgivningar förklaras som naturreservat och ekonomisk uppgörelse träffas mellan staten och de ekonomiska intressenterna i vanlig ordning. Andra lösningar bör dock inte vara uteslutna. I motionerna I: 926 och II: 1098 betonas att gruvbrytning i Taberg

endast bör få förekomma i sådant fall då det absolut erfordras för landets försörjning. Ifrågavarande motionärer finner för sin del lämpligt att i en ny gruvlag inarbetas en möjlighet för Kungl. Maj:t att förordna, att tidigare meddelad rätt till gruvbrytning ej får ske om väsentliga motstående samhällsintressen föreligger.

Samtliga de remissinstanser som hörts i ärendet synes vara överens med motionärerna att naturvårdsintressena vid Smålands Taberg skall beaktas. AB Smålands Taberg uttrycker sålunda förhoppningen att gruvbrytning skall kunna ske efter en plan som tillfredsställer dessa intressen. Statens naturvårdsverk framhåller att Taberg är ett naturvårdsobjekt av riksintresse. Verket, som erhållit särskilt uppdrag av Kungl. Maj:t att följa utvecklingen rörande skydd för Smålands Tabergs naturvärden och att inkomma med erforderliga förslag i ämnet, nämner att det avser att åstadkomma ett varaktigt skydd för Taberg. Enligt länsstyrelsen i Jönköpings län övervägs f. n. frågan om att avsätta berget som naturreservat. Länsstyrelsen har tills vidare som en provisorisk åtgärd tillgripit förordnande enligt 19 § naturvårdslagen till skydd för landskapsbilden. Igångsättning av gruvdrift måste numera, såsom bl. a. länsstyrelsen påpekar, ske även med beaktande av miljöskyddslagens och miljöskyddskungörelsens bestämmelser.

Även om myndigheternas beredskap när det gäller att inom ramen för gällande ordning åstadkomma ett skydd för Taberg enligt länsstyrelsens mening kan betraktas som god, finner länsstyrelsen kostnadsfaktorn vara ett bekymmer, som kan bli svårt att komma till rätta med. Länsstyrelsen erinrar i detta sammanhang om att särskilda sakkunniga erhållit i uppdrag att överse naturvårdslagen och därvid har att pröva bl. a. just ersättningsproblemet. Länsstyrelsen föreslår därför att motionerna överlämnas till nämnda sakkunniga för att tas under övervägande i deras utredningsarbete. Gruvrättsutredningen har i sitt remissyttrande även hänvisat till utredningen om översyn av naturvårdslagen och därvid framhållit angelägenheten av att i samband med nämnda utredning även uppmärksammas det fall då bestämmelser till skydd för landskapsbilden utfärdas enligt miljöskyddslagen. Vad gäller den ändring i gruvlagen som ifrågasatts i motionerna I: 926 och II: 1098 finner gruvrättsutredningen densamma mindre ändamålsenlig. Utredningen anser att frågor om skydd för landskapsbilden bör regleras enligt lagstiftningen om naturvård och miljöskydd.

Utskottet delar uppfattningen att naturen vid Smålands Taberg är av sådan kvalitet att det är angeläget att skydda området. Möjligheterna synes vara goda att med stöd av gällande lagar åstadkomma ett tillfredsställande naturskydd. Vederbörande myndigheter förbereder också som framgår av det föregående erforderliga åtgärder härför.

I fråga om den ersättning till rättsinnehavare, som kan ifrågakomma i samband med naturskyddsåtgärder vid Smålands Taberg eller i liknande fall, har de nu väckta motionerna som bl. a. nämnts i yttrandena av länsstyrelsen i Jönköpings län och gruvrättsutredningen ett nära samband med den utredning som under innevarande år tillkallats för att överse naturvårdslagen och att pröva bl. a. ersättningsfrågorna. Utskottet finner därför lämpligt att förevarande motioner överlämnas till

denna utredning för att tas under övervägande vid utredningsarbetet. I övrigt torde motionerna inte behöva föranleda någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet hemställer alltså

att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller att motionerna I: 42 och II: 46 samt I: 926 och II: 1098 jämte över dessa avgivna remissyttranden överlämnas för övervägande till de sakkunniga som har i uppdrag att överse naturvårdslagen.

Stockholm den 10 november 1970

På jordbruksutskottets vägnar:

NILS G. HANSSON

Vid detta ärendes slutbehandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Mossberger (s), Carl Eskilsson (m), Hermansson (cp), Magnusson (s), Augustsson (s), Skagerlund (fp), Manne Olsson (s), fru Margit Lundblad (s), herrar Åkesson (fp) och Ingvar Andersson (m)*;

från a n d r a kammaren: herrar Hansson i Skegrie (cp), Arweson (s), Persson i Skänninge (s), Jonasson (cp), fru Lindberg (s), herr Nilsson i Lönsboda (fp), fru Sundström (s), herrar Nygren (s)*, Brännström (s)* och Krönmark (m).

* Ej närvarande vid justeringen.

Yttranden över motionerna I: 42 och II: 46 samt I: 926 och II: 1098**Statens naturvårdsverk (23.3.1970)**

Naturvårdsverket finner inte skäl föreligga att företa särskild utredning i anledning av motionsparet I: 42 och II: 46. Verket anför bl. a.:

Statens naturvårdsnämnd erhöll den 31.5.1963 Kungl. Maj:ts uppdrag att följa utvecklingen rörande skydd för Smålands Tabergs naturvärden och att inkomma med de förslag i ämnet som kunna befinnas påkallade.

Enligt statens naturvårdsverks mening är Taberg ett riksobjekt ur naturvårdssynpunkt med höga vetenskapliga skyddsvärden samt ett redan idag stort värde ur friluftssynpunkt vilket emellertid kan bli väsentligt större efter utbyggnad med erforderliga anordningar t. ex. för vintersport. I anslutning till Taberg finns därtill fortfarande bevarat delar av ett ålderdomligt odlingslandskap med tillhörande bebyggelse.

I anledning av Kungl. Maj:ts uppdrag har naturvårdsverket följt utvecklingen beträffande Taberg. Genom verkets markdelegation föranstalts för närvarande om utredningar för att klarlägga vissa frågeställningar rörande eventuell gruvdrift. Naturvårdsverkets avsikt är att åstadkomma ett varaktigt skydd för Taberg.

Beträffande motionsparet I: 926 och II: 1098 hänvisar naturvårdsverket till ett av verket avgivet utlåtande över gruvrättsutredningens betänkande i frågan om inlösen av rätt till gruva. Ämbetsverket framhåller, att Taberg kan ses som ett aktuellt och belysande exempel på den problematik som berörts i nämnda utlåtande, vilket i huvudsak innefattade följande.

Enligt utredningens förslag (10 kap. 1 §) skall inlösen av rätt till gruva kunna ske om detta bedöms vara av synnerlig vikt från allmän synpunkt. Avsikten med denna bestämmelse synes i första hand vara att trygga ett rationellt utnyttjande av mineraltillgångarna. Inlösen enligt denna paragraf förutsättes sålunda endast kunna användas för att få till stånd en rationell gruvdrift inom en tämligen nära framtid. Ersättning till inmutaren föreslås i sådana fall utgå enligt expropriationslagens principer. Den som tvingas avstå en gruvrättighet av rationaliseringskäl skall således erhålla full kompensation för gruvrättighetens värde.

Då ovan berörda lagrum inte torde kunna tillämpas för att tillvarata även betydande motstående samhällsintressen, t. ex. ett mycket starkt naturvårdsintresse, bör Kungl. Maj:t med riksdagens samtycke även kunna förordna om inlösen av gruvrättigheten för att trygga ett sådant intresse. Med hänsyn till att ett tvångsingripande på dessa grunder endast bör kunna komma ifråga för att skydda motstående samhällsintressen av synnerlig vikt anser verket inte att det skulle medföra några allvarliga olägenheter för gruvnäringen.

Ersättning bör i princip vid här avsedd inlösen utgå enligt vad utredningen föreslagit i 10 kap. 4 § 1 mom. såsom minimikostnader.

De i förslaget under 10 kap. 2 och 12 §§ upptagna bestämmelserna utgör viss garanti för att det ifrågavarande området ej för framtiden kommer att användas för ändamål som strider mot vad som förutsatts vid inlösentillfället. I fråga om inlösen för att tillgodose ett betydande motstående samhällsintresse synes dock ytterligare bestämmelser erforderliga. Visserligen finns möjligheten att avsätta området som nationalpark, men detta förutsätter att kronan förvärvar äganderätten till marken.

Bestämmelser om inlösen av gruvrättighet på nu ifrågavarande grund bör därför förenas med regler som garanterar att fyndigheten ej kommer att utnyttjas för gruvsdrift utan synnerligen starka skäl.

Länsstyrelsen i Jönköpings län (8.4.1970)

Länsstyrelsen föreslår att motionerna överlämnas till de särskilda sakkunniga som f. n. har i uppdrag att överse naturvårdslagen. Länsstyrelsen anför bl. a. följande.

Länsstyrelsen är ense med motionärerna om bergets skyddsvärde.

Beträffande möjligheterna att åstadkomma det avsedda resultatet vill länsstyrelsen emellertid framhålla, att såväl länsstyrelsen som statens naturvårdsverk följer utvecklingen beträffande behovet av skydd för bergets naturvärden — verket särskilt med anledning av Kungl. Maj:ts uppdrag härutinnan åt dåvarande statens naturvårdsnämnd. Länsstyrelsen har för sin del som en provisorisk åtgärd tillgripit förordnande enligt 19 § naturvårdslagen, senast genom beslut 3.9.1969. Därjämte övervägs f. n. frågan om att avsätta berget som naturreservat. Sålunda torde alla åtgärder som med nuvarande möjligheter kan ankomma på myndigheterna ha vidtagits. Härtill kommer det hinder för gruvbrytningens igångsättande som följer av miljöskyddslagens och miljöskyddskungörelsens bestämmelser. Myndigheternas beredskap när det gäller att inom ramen för gällande ordning åstadkomma ett skydd för Taberg kan sålunda betraktas som god.

Ett bekymmer är likväl kostnadsfaktorn. Det är fara värt att ett fridlysningsförfarande kan visa sig synnerligen dyrbart. Å andra sidan är det från principiell synpunkt olustigt att tillgripa någon form av speciallagstiftning för att ernå en billigare lösning. Samtidigt kan ifrågasättas om formationen från ersättnings synpunkt bör behandlas på annat sätt än en vanlig stentäkt bara för att däri finns en mineralfyndighet. I varje fall finner länsstyrelsen det önskvärt att, om utredning i lagstiftningsfrågan skall ske, denna bör ha en vidare syftning än enbart på mineralfyndigheter. Uppmärksammas man därvid att särskilda sakkunniga f. n. har i uppdrag att överse naturvårdslagen och att pröva bl. a. just ersättningsproblemet. Enligt direktiven bör ersättningsfrågorna behandlas med förtur.

På grund av det anförda får länsstyrelsen föreslå, att de remitterade motionerna överlämnas till de sakkunniga att tas under övervägande i deras utredningsarbete.

Gruvrättsutredningen (7.4.1970)

Gruvrättsutredningen uttalar sammanfattningsvis att enligt dess mening ett införande i gruvlagen av en bestämmelse med den i motionerna I: 926 och II: 1098 föreslagna innebörden skulle vara mindre väl förenlig med systematiken i såväl gruvlagen som natur- och miljöskyddslagstiftningen. Frågor om skydd för landskapsbilden torde i princip böra regleras enligt sistnämnda lagstiftning. Goda möjligheter torde enligt utredningen finnas att med stöd av naturvårdslagen eller miljöskyddslagen lösa frågan om skydd för Taberg på ett från naturvårdssynpunkt tillfredsställande sätt utan att det behöver medföra oskäligen kostnader för det allmänna. I övrigt anför utredningen följande.

Gällande gruvlag av år 1938 bygger på det s. k. inmutningssystemet. Den som vill ha rätt att undersöka och bearbeta s. k. inmutningsbara mineral kan erhålla inmutning genom ansökan till bergmästaren. Kan inmutaren genom undersökningsarbeten visa att inom det inmutade området finns inmutningsbart mineral, som lämpar sig för teknisk bearbetning och förekommer i brytvärd mängd, äger han vid bergmästarförrättning få sig tilldelat ett utmål samt där bryta och tillgodogöra sig mineralen (1 och 2 §§). Gruvrättsinnehavaren har också rätt att mot ersättning till jordägaren ta i anspråk den mark ovan jord som behövs för gruvdriften och därför erforderliga anläggningar (33 och 34 §§). Rätten till utmålet består så länge innehavaren erlägger föreskriven försvarsavgift. I fråga om utmål som tillkommit efter den 1 jan. 1940 äger staten ta del i gruvföretaget med hälften (46 §).

Syftet med inmutningssystemet är att stimulera till eftersökande och undersökning av nya malmfyndigheter. Då effekten i detta avseende ansetts väsentlig för gruvnäringens utveckling, har systemet i princip bibehållits i utredningens år 1969 avgivna förslag till ny gruvlag (SOU 1969: 10). Detta innefattar emellertid vissa reformer med koncessionspräglade inslag. Bl. a. föreslås att giltighetstiden för utmål begränsas till tjugofem år, med vissa möjligheter särskilt för gruvrättsinnehavare som bedrivit undersökning eller bearbetning att erhålla förlängning av giltighetstiden. Tidsbegränsningsreglerna avses gälla även äldre utmål, som därvid skall anses lagda vid tiden för nya lagens ikraftträdande.

Utnyttjandet av gruvrättigheter kan självfallet i många fall komma i konflikt med annan pågående eller planerad användning av den berörda marken. Som exempel på intressen som kan komma att stå i motsats till gruvintresset kan nämnas bebyggelse, kommunikationer samt natur- och miljövård. Dessa frågor regleras väsentligen dels genom gruvlagens bestämmelser om s. k. inmutningshinder, vilka innefattar spärr mot uppkomsten av gruvrättigheter på vissa i lagen angivna, som kvalificerat skyddsvärda ansedda områden, och dels på det sättet att gruvdrift på grundval av uppkomna gruvrättigheter i princip behandlas på samma sätt som annan industriell verksamhet, när det gäller förhållandet till motstående samhällsintressen av antydd art.

Inmutningshinder föreligger exempelvis inom nationalpark, på område inom visst avstånd från järnväg, bostadsbyggnad och tomtplats samt på område som upptas av industrianläggning. På hindersområde får inmutning inte ske utan särskilt medgivande (5 §). I utredningens förslag förordas en viss utökning av inmutningshindren, varjämte Kungl. Maj:t föreslås få befogenhet att förordna om dispensabelt inmutningsförbud för område där, i andra fall än som avses med de i lagen uppräknade inmutningshindren, gruvdrift kan antas komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan förekommande eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. Viss försiktighet bör iakttagas när det gäller att av hänsyn till motstående intressen på förhand utesluta gruvdrift genom definitivt förbud mot inmutning på visst område. Vanligen kan man nämligen först genom omfattande undersökningsarbeten få en uppfattning om ett områdes värde med hänsyn till möjligheterna att uppta gruvdrift och därmed om malmtillgångens värde från samhällsekonomisk synpunkt i relation till de motstående intressena. Vidare kan underjordsbrytning ofta ske utan nämnvärda olägenheter från t. ex. miljövårdssynpunkt.

För utmålsläggning fordras vanligen omfattande och dyrbara undersökningsarbeten för påvisande av mineralförekomst. Sedan en gruvrätt en gång uppkommit efter dylika insatser, har den i väsentliga avseenden ungefär samma ställning i rättsystemet som äganderätt till jord, nyttjanderätt, servitut och andra s. k. sakrätter.

Detta betyder också att gruvrättsinnehavare på samma sätt som jordägare m. fl. vid rättighetens utövande är underkastad sådana inskränkningar som gäller eller kan föreskrivas enligt byggnadslagen, naturvårdslagen, miljöskyddslagen och annan offentligrättslig lagstiftning angående användningen av mark. Från exempelvis natur- och miljövärdssynpunkt behandlas som nämnts gruvdrift sålunda i princip på samma sätt som annan industriell verksamhet. Enligt gruvrättsutredningens förslag skall denna ordning bibehållas. Utredningen har funnit det mest ändamålsenligt att frågor om samhällsplanering samt natur- och miljövärd regleras enligt den på dessa områden gällande lagstiftningen även när det gäller på gruvrättigheter grundad gruvdrift, och således ej genom särbestämmelser i gruvlagen.

AB Smålands Tabergs gruvrättigheter vid Taberg utgörs av cirka 30 utmål i Månsarps socken. Några av utmålen härrör från 1700-talet. Flertalet har lagts åren 1895—1917. Den senaste utmålsläggningen skedde 1943, då sex utmål tillkom.

Genomförs utredningens förslag kommer dessa gruvrättigheter att upphöra efter tjugofem år, såvida förlängning av giltighetstiden inte medges. Sedan rättigheterna upphört, blir det enligt förslaget möjligt för Kungl. Maj:t att genom förordnande om inmutningsförbud för området hindra uppkomsten av nya gruvrättigheter där.

Väsentligare är emellertid de möjligheter att hindra brytning som föreligger i dagens situation. Härvid riktas uppmärksamheten i första hand på *naturvårdslagens* bestämmelser om naturreservat. Område, som finnes böra särskilt skyddas eller vårdas på grund av sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet eller eljest märkliga beskaffenhet eller emedan området är av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv, kan enligt 7 § nämnda lag av länsstyrelsen förklaras som naturreservat. I beslut härom skall föreskrivas de inskränkningar i rätt att förfoga över fastighet (=marken) som befinns nödiga för att trygga ändamålet med reservatet (8 §). Som nämnts i ifrågavarande motioner har länsstyrelsen i Jönköpings län föreslagit att Taberg avsätts som naturreservat.

Avsätts Taberg såsom naturreservat är gruvrättsinnehavarna berättigade till ersättning av det allmänna, i den mån reservatföreskrifterna medför sådan inskränkning i utövandet av gruvrättigheterna att dessa kan utnyttjas endast på sätt som står i uppenbart missförhållande till deras tidigare värde eller om föreskrifterna eljest vållar avsevärt men för gruvinnehavarna (25 §).

I den antydda situationen skall ersättningstalan väckas senast inom ett år från det reservatbeslutet vunnit laga kraft (33 §). Reservatföreskrifterna kan emellertid också utformas så att exempelvis gruvdrift inom närmare angivet område inte får ske utan länsstyrelsens tillstånd. I detta fall kan ersättning i anledning av föreskriften utgå först om och när tillstånd framdeles vägras eller förenas med villkor som är betungande för gruvinnehavaren (25 § andra stycket).

Ersättningen skall därvid beräknas med hänsyn till det värde gruvrätten hade vid tiden för reservatföreskrifternas meddelande (alltså ej vid tiden för prövningen av tillståndsansökningen). Genom att på antydda sätt göra vissa reservatföreskrifter dispensabla är det sålunda möjligt att i den mån så anses lämpligt anpassa den definitiva regleringen efter förhållandena när en exploatering aktualiseras och uppskjuta eventuella ersättningsfrågor till denna tidpunkt, samtidigt som värderingen av fyndigheten läses till tidpunkten för reservatbildningen.

Gruvdrift faller som ovan framgått även under *miljöskyddslagen*. Enligt 2 § miljöskyddskungörelsen får gruva eller anriktningsverk inte anläggas utan tillstånd eller dispens enligt sagda lag. Detsamma gäller enligt 3 § nämnda kungörelse i princip också åtgärd som innefattar ändring av befintlig inrättning. För upptagande av gruvdrift på Taberg fordras sålunda tillstånd eller dispens enligt miljöskydds-

lagen. Inverkan på landskapsbilden nämns visserligen inte uttryckligen bland de störningar på vilka miljöskyddslagen enligt 1 § i lagen är tillämplig. Lagmotiven jämte en samtidigt med lagens införande vidtagen ändring i bestämmelserna om skydd för landskapsbilden i 19 § naturvårdslagen — varigenom företag vars tillåtlighet skall prövas enligt miljöskyddslagen undantas från paragrafens tillämpningsområde — ger dock klart vid handen att även landskapsbildafrågor skall beaktas vid tillåtlighetsprövning enligt miljöskyddslagen.

Enligt nyssnämnda lag gäller att den som utövar eller ämnar utöva miljöfarlig verksamhet skall vidta de skyddsåtgärder, tåla den begränsning av verksamheten och iaktta de försiktighetsmått i övrigt som skäligen kan fordras för att förebygga eller avhjälpa olägenhet. Omfattningen av denna skyldighet bedöms med utgångspunkt i vad som är tekniskt möjligt vid verksamhet av det slag som är i fråga och med beaktande av såväl allmänna som enskilda intressen. Vid avvägningen mellan olika intressen skall särskild hänsyn tas till å ena sidan beskaffenheten av område som kan bli utsatt för störning och betydelsen av störningens verkningar och å andra sidan nyttan av verksamheten samt kostnaden för skyddsåtgärd och den ekonomiska verkan i övrigt av försiktighetsmått som kommer i fråga (5 §). Kan den miljöfarliga verksamheten befaras föranleda olägenhet av väsentlig betydelse, även om försiktighetsmått som avses i 5 § iakttas, får verksamheten utövas endast om särskilda skäl föreligger. Innebär den befarade olägenheten att ett stort antal människor får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller att betydande förlust från naturvårdssynpunkt uppkommer eller att liknande allmänt intresse skadas avsevärt, får verksamheten ej utövas. Kungl. Maj:t kan dock lämna tillstånd enligt miljöskyddslagen, om verksamheten är av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt (6 §).

En gruvbrytning på Taberg som medför att berget raseras skulle uppenbarligen innebära en betydande förlust från naturvårdssynpunkt och får sålunda inte ske utan tillstånd av Kungl. Maj:t.

I fråga om prövningen enligt miljöskyddslagen är att märka att lagen ej innehåller bestämmelser om rätt till ersättning för sökande som vägras tillstånd därför att företaget medför skada på landskapsbilden. Härutinnan föreligger en principiell skillnad i jämförelse med naturvårdslagen, enligt vilken rätt till ersättning tillkommer exempelvis en markägare som av motsvarande anledning vägras tillstånd till grustäkt. Miljöskyddslagens ståndpunkt i detta hänseende torde sammanhålla med att nämnda lag väsentligen avser sådan miljöfarlig verksamhet — vatten- och luftförorening, buller, skakningar m. m. — beträffande vilken den som måste inskränka sin verksamhet av hänsyn till omgivningen sedan gammalt fått finna sig däri utan ersättning.

Enligt utredningens mening kan vissa skäl anföras för att ej behandla en gruvrättsinnehavare mera restriktivt i ifrågavarande avseende än innehavaren av en grusfyndighet.

Gruvrättsinnehavaren har många gånger gjort stora uppoffringar för framtagande av fyndigheten. Den nyligen tillsatta utredningen för översyn av naturvårdslagen skall emellertid enligt sina direktiv bl. a. ompröva frågan om det allmännas ersättningskyldighet när rätten att förfoga över mark inskränks av naturvårdsskäl. Det synes angeläget att i samband härmed uppmärksammas även det fall då med stöd av miljöskyddslagen meddelas av hänsyn till landskapsbilden betingade inskränkningar i möjligheterna att bedriva gruvbrytning. Överhuvud synes anledning finnas att ytterligare överväga samordningen mellan naturvårdslagen och miljöskyddslagen, när det gäller skyddet för landskapsbilden.

AB Smålands Taberg (1.4.1970)

AB Smålands Taberg, som innehar gruvrättigheterna till malmfyndigheter inom det aktuella området, hänvisar i sitt remissyttrande till en redogörelse av bolagets verkställande direktör för de föreliggande förhållandena. Denna redogörelse är av följande lydelse.

Malmfyndigheten

Berget är beläget 12 km söder om Jönköping. Dess högsta topp ligger 343 m över havet och 140 m över järnvägens nivå. Malmarean i dagen beräknas till ca 400 000 kvm, som kan jämföras med den högsta i landet, 440 000 i Kiruna. Malm-innehållet beräknas till 200—220 milj. ton.

Malmens analys	Råmalm	Slig*
Järn, %	(25)—32	51—55
Titansyra, %	5—10	15—16
Vanadin, %	0,2	0,4

Historik över bergshanteringen

Bergshantering i Taberg har pågått sedan 1300-talet, kanske ännu längre tillbaka. Tabergs Bergslag privilegierades genom kungabrev av åren 1618 och 1621. Efter mitten av 1800-talet hade bergsbruket sin största blomstring beträffande befolkningens sysselsättning. Man har beräknat att på 1870-talet en fjärdedel av länets innevånare utanför städerna var direkt eller indirekt beroende av denna hantering. Hyttor och hammarsmedjor fanns icke blott intill berget utan även i kringliggande trakter, t. ex. Barnarp, Hovslätt och Norrahammar. Nutida verkstäder i Norrahammar är således direkta efterföljare till den första hammarsmedjan därstädes. Aven gjuterier och tråddragerier uppfördes. En stor del av produkterna exporterades.

År 1872 bildades Halmstad—Nässjö järnvägsaktiebolag, men järnvägen blev ej färdig förrän år 1894. Då hade lågkonjunktur länge varit rådande. När konjunkturen rent allmänt sett sedan vände, var de tekniska förutsättningarna för Tabergsmalmens utnyttjande helt förändrade. Man kunde göra billigare tackjärn på andra håll. Den sista hyttan nedblåstes år 1885.

Under alla dessa fem århundraden har malm brutits så gott som uteslutande intill Tabergsåsens dalgång, alltså på bergets sydöstra del inom det s. k. Odalfältet. Härav följde trängsel med åtföljande gränstviser mellan de olika hyttelagen. Endast ett fåtal mindre malmbrott kan lokaliseras på krönet och på sydvästslutningen. Anledningen härtill var väl icke blott att alla ville ha så korta och billiga malmtransporter som möjligt, utan även att man snart kom underfund med att malmen var något rikare just i Odalfältet. Den 140 m nästan lodräta branten mitt för Tabergs station är sålunda ett minnesmärke från gamla tiders gruvdrift.

Aktiebolaget Smålands Taberg bildades år 1939, sedan provsändningar av malmen med positivt resultat kunnat levereras till tyska stålverk från 1937. Denna malm togs i ett dagbrott i Södra gruvan. Efter indrift av en stoll och stigorter på-börjades brytning i södra kratern år 1941 och i norra 1951.

Under åren 1937—1958 har produktionen fördelats på följande:

Export	1 246 547 t = 84 %
Makadam till järnvägar	244 018 t = 16 %

S:a 1 490 565 t

* Enl. senaste anrikningsförsök.

Makadamleveranserna tillkom vid andra världskrigets slut, då exporten till Tyskland omöjliggjordes. Initiativet kom från järnvägar, som behövde ett tungt ballastmaterial. Ingen brytning skedde under åren 1944—1951. Makadam togs från förut lösbrutet material. Samtidigt lindrades den friställning av arbetskraft som annars blivit nödvändig.

Fr. o. m. 1959 har det ej längre varit lönande att sälja oanrikad malm, varför reguljär brytning då nedlades. Men under dessa gångna efterkrigsår har stora ansträngningar gjorts för att förädla malmen. Trots anlitande av de bästa experter och institutioner i landet har det ännu ej lyckats att ekonomiskt utvinna järn eller titan. Däremot pågår ännu sedan flera år forskning för vanadinframställning, vilken verkar mera framkomlig. Denna metall, som i huvudsak användes i specialstål av hög kvalitet, har hittills importerats till en kvantitet av 5 à 600 t/år, räknat som vanadinpentoxid. Denna forskning har dock ännu ej hunnit så långt, varför någon planläggning för malmens brytning och vidarebehandling icke kunnat ske.

Tabergs naturskyddsfråga

Tabergs Bergslags Hembildningsförening hemställde år 1944 hos regeringen att malmbrytningen skulle stoppas. Detta avslogs. Efter två motioner och en interpellation i 1952 års riksdag i samma ärende tillkallade Kungl. Maj:t regeringsrådet Sven Strömberg och f. generaldirektören Stig Ödeen för utredning rörande frågan om åtgärder till skydd för Smålands Tabergs naturvärden. Utredningen (SOU 1953: 33) resulterade i ett preliminärt avtal mellan Kronan och bolaget, vilket avtal var beroende av Kungl. Maj:ts godkännande. Utredningen och motionerna remissbehandlades, varefter sammansatta tredje lag- och jordbruksutskottet efter proposition nr 139/1954 föreslog riksdagen anvisa ett förslagsanslag av 30 000 kr. för kostnader i samband med bergets fridlysning. Utskottets förslag bifölls av riksdagen.

Departementschefen, statsrådet Norup, hade redan i propositionen uttalat att han icke kunde godkänna föreliggande avtal. Han uppdrog nu åt f. justitierådet Seve Ekberg att fortsätta förhandlingarna med bolaget för att försöka åstadkomma ett mera acceptabelt avtal. Detta andra preliminära avtal undertecknades den 16 december 1955 och var också beroende av Kungl. Maj:ts godkännande. Det avsågs att det skulle gälla intill den 1 januari 1975 och det innehöll bestämmelser om starkt begränsat brytningsområde på bergets sydvästsluttning, maximerad årsbrytning 50 000 t samt detaljerade anvisningar på hur brytningen skulle utföras och avfallsupplag placeras för naturvårdens tillgodoseende. Den maximerade årsbrytningen kunde höjas till 125 000 t, om malmen anrikades. För ytterligare höjning var avtalet uppsägbart med 2 års varsel i två fall: 1:o om titan eller dess föreningar kunde ekonomiskt utvinnas eller 2:o om det på grund av ändring i konjunkturerna eller förbättring av metallutvinningsmetoden uppenbarligen framstod såsom oekonomiskt med nämnda maximikvantitet. Ej heller detta avtal godkändes av regeringen, men bolaget följde bestämmelserna så länge brytningen pågick.

År 1958 var frågan ånyo uppe i riksdagen, varvid fridlysning, »lex Taberg» resp. expropriation föreslogs som alternativa lösningar av problemet. Även underjordsbrytning i stället för dagbrott diskuterades, varvid bergrum skulle kunna inordningställas för beredskapslagring.

År 1959 uppvaltade en manstark delegation från orten med landshövding Netzen i spetsen jordbruksministern för att få effektivare åtgärder till skydd åt berget. Något tredje förslag till avtal med bolaget upprättades icke.

År 1963 uppdrog Kungl. Maj:t åt statens naturvårdsnämnd att följa utvecklingen rörande skydd för Smålands Tabergs naturvärden.

I brev av den 30 januari 1969 från kommunalkontoret i Norrahammar erhöll bolaget kännedom om planer på att de båda kommunerna Norrahammar och Taberg avsåg inköpa ett område på Tabergs nordsluttning för att där anordna skid-

backar med en à två skidliftar. Bolaget har utmålsbelagt en stor del av detta område och vissa arealer därinom är lösta enligt gruvlagen.

Den 3 mars 1969 hade landshövdingen i Jönköpings län, Sven af Geijerstam, kallat till överläggning i Taberg. Härvid fick representanter för naturvården, turistintresset och bolaget framlägga sina synpunkter.

I resolution den 5 mars 1969 förordnade länsstyrelsen med stöd av naturvårdslagen § 19 att det skulle vara förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd verkställa nybyggnad eller schaktning, anordna upplag, framdraga luftledning, bedriva täkt av sten, grus, sand eller lera, i dagbrott bryta malm eller avverka, så eller plantera skog. Förbudsområdet omfattade hela berget jämte stora delar av Kåperyds bys ägor och gällde tills vidare, dock längst t. o. m. den 5 september 1969.

I resolution den 3 september 1969 förlängde länsstyrelsen förutnämnda förbud att gälla tills vidare. Förbudet innehåller i huvudsak detsamma som tidigare förbud, men malmbrytning i dagbrott har icke medtagits. Detta överensstämmer med en ändring i naturvårdslagen som skedde i samband med miljöskyddslagens tillkomst, nämligen en bestämmelse att förbud enligt § 19 icke skall avse företag, vars tillåtlighet skall prövas enligt miljöskyddslagen. Enligt miljöskyddskungörelsen får gruva icke anläggas utan tillstånd eller dispens och detsamma gäller under vissa förutsättningar även ändring av gruva.

Länsstyrelsens resolution den 3 september 1969 har av gruvbolaget överklagats hos Kungl. Maj:t. Enligt naturvårdslagen skall dock länsstyrelsens förbud lända till efterrättelse utan hinder av fördragan.

I skrift till Kungl. Maj:t har bolaget omnämnt att undersökning pågår om fortsatt brytning inom området för utvinnande av framförallt vanadin men även järn och titan och framhållit att frågan om framställning av vanadin ur malmen ännu icke lösts utan torde taga ytterligare någon tid i anspråk.

Inom länsstyrelsen har år 1969 upprättats ett preliminärt utkast till resolution angående avsättande av Taberg och delar av Kåperyds by som naturreservat. Länsstyrelsen har även anhållit att Naturvårdsverket skulle upptaga frågan.

En överläggning har i slutet av år 1969 hållits mellan representanter för Naturvårdsverket och för bolaget.

Den 11 december 1969 anvisade bergmästaren på bolagets begäran mark enligt 1884 års gruvstadga. Denna mark omfattar de delar av det förut utmålsbelagda malmberget som tidigare icke lösts.

AB Smålands Taberg anför vidare.

Som av redogörelsen framgår, pågår undersökningar angående fortsatt brytning för utvinnande av framför allt vanadin men även järn och titan ur fyndigheten. Man kan på goda grunder antaga att i varje fall produktion av vanadin kommer att bli tekniskt och ekonomiskt möjlig och lönsam. Vanadin är ett värdefullt mineral som i huvudsak användes vid framställning av specialstål. Svensk industri importerar för närvarande hela sitt behov av vanadin i form av vanadinsyra. Detta behov bör i stället kunna tillgodoses ur Taberg.

Överläggning mellan representanter för Statens Naturvårdsverk och bolaget har ägt rum. Det är vår förhoppning att brytningen skall kunna ske efter en plan som även tillfredsställer naturvårdsintressena.

Som av redogörelsen framgår, har frågan om naturskydd för Smålands Taberg sedan länge varit föremål för myndigheternas intresse och är frågan för närvarande i olika sammanhang beroende av myndigheternas beslut. De lagar som under senare år tillkommit torde ge myndigheterna fullt tillräckligt stöd i dessa avseenden. Någon ytterligare utredning av Kungl. Maj:t eller någon ytterligare lagstiftning kan därför icke vara erforderlig.